

В'ячеслав Циба

КОНЦЕПТУАЛЬНІСТЬ СПОГЛЯДАННЯ: СЕЛАРС ДОБУДОВУЄ КАНТОВУ ЕПІСТЕМОЛОГІЮ

1. Мета мого дослідження – унаочнити, що Селарсове прочитання Кантового критичного проекту спирається на нове витлумачення ролі чуттєвості в пізнанні, точніше кажучи, реабілітує її пізнавальну активність, дезавуйовану Кантовим суворим поділом здатностей. Обґрунтованість цього заміру може підтвердити лише доведення 1) несуперечливості Кантового бачення структури (а в її рамках – балансу) пізнавальних здатностей; 2) спроможності чуттєвої рецептивності конституювати емпіричне знання (шляхом ідентифікації його предметного корелята, що визначає предикацію логічного суб'єкта в судженні), тобто здійснювати те саме, що й спонтанність мислення. Отож, звернувшись до запропонованого Селарсом підходу (розуміти споглядання як епістемічні переконання щодо зовнішніх речей), я покажу, що без розпізнання *предмета* зовнішнього чуття ментальне *x* не може постати *об'єктом* судження. Потужним ресурсом для цієї когнітивної процедури, на мою думку, постає опрацювання Кантової доктрини подвійної афектації в термінах логічної семантики. Зрештою, я маю на меті, з одного боку, показати, що первинний проект трансцендентального ідеалізму містить елементи, які є не так фатальними огріхами, як радше продуктивними можливостями для його реінтерпретації в сучасній епістемологічній перспективі.

2. Дослідження й обґрунтування засад пізнання є каменем спотикання, визначальним для епістемології. Пізнання – це суб'єктивна здатність висновувати невідоме з відомого на основі безумовних логічних правил. Коли йдеться про значущість чи істинність певного твердження, мають на увазі опис критеріїв набуття істинних переконань. Тож мету епістемології слід визначити як пошук відповіді на запитання: за яких умов ми можемо бути переконані в тому, що змісти наших знань не є випадковими? Йдеться, отже, про невідчуттєві підстави, безумовність яких надає право *обґрунтовано* стверджувати, що наші думки підлягають адекватній інтерпретації іншими суб'єктами пізнання як ментальні фрагменти, що містять істинні значення. Відповідь на порушені питання вимагає послідовної експлікації зв'язку між значеннями суб'єктивних висловлювань та їхнім об'єктивним змістом у структурі пізнавальних актів. Спроба розв'язати цю проблему через її переформулювання в термінах комбінаторної («родинної») спорідненості правил мовного вжитку (як це робить Вітгенштайн [Wittgenstein 1953: 6], коли пропонує висновувати критерій вірогідності зі способів ужитку лінгвістичних кон-

---

© В. Циба, 2016

струкцій, на кшталт «знаю, що...», «вірю, що...», «переконаний в тому, що...») видається спрощеною передусім тому, що лінгвістична практика є лише референцією до когнітивних станів, а також тому, що пастки, на які ми нашоухуємося в мовленні, виявляють межі розуміння мислення як епіфеномену мови.

3. Однією з відомих спроб подолати дилему слів і знань є підхід, викладений у працях Вілфрида Селарса (1912-1989). Селарсова інтерпретація трансцендентального ідеалізму продовжує епістемологічну стратегію, запропоновану в його ранньому дослідженні «Емпіризм і філософія розуму» (1956) (*Empiricism and the Philosophy of Mind*, надалі *ЕРМ*), в основу якого покладено спростування міфу про безпосередність відчуттєвого знання, або так званого Міфу про дане (надалі *МД*). Цей міф репрезентує модель пізнання, визначену через (1) ідею нерелекційної певності щодо (2) вжитку понять про відчуттєве розмаїття, позаяк (3) це розмаїття розуміють як уже наперед структуроване й погоджене з критеріями вірогідності. Відтак радикальні емпірики будують свою спрощену картину світу на тому засновку, що не виснуване (неінференційне) знання є цілком можливим. Якщо припустити певність суб'єкта стосовно існування зовнішніх об'єктів, які не є його власною проєкцією реальності, залишається незрозумілим (1) *що саме* уможлиблює подолання епістемічної дистанції між ними й суб'єктом і (2) в якій спосіб сфера нементальних сутностей може бути неспотворено репрезентована. Така концепція вірогідності (можемо її назвати концепцією *ледачого* суб'єкта) іманентно спростовує об'єктивність поняттєвого знання та в підсумку веде до скептицизму.

4. Якщо знання тлумачити як нерелекційну певність, її конституентами є каузальні впливи на тілесність сприймача. Але навіть простому їх зазнаванню повинні передувати кілька передумов, зокрема здатність мати сенсорно непошкоджене тіло, перебувати у стані бадьорості, і найголовніше – бути здатним розрізняти щось як певне *це*, відмінне від *того* або *того*. Характеризуючи цю здатність, Селарс пише: «ми не надаємо емпіричного опису цьому епізодові чи станові; ми вміщуємо його до логічного простору підстав, виправдання й спроможності виправдовувати чиесь висловлювання» [Sellars 1997: 76]. Вміщувати до логічного простору підстав означає надавати висловленій фразі відповідної пропозиційної структури, в якій предметні характеристики актуалізовані за допомогою демонстративів «цей», «той», «тут» і модальностей «зараз», «там» і «тоді». Покладене розрізнення *певності* й *знання* спонукає до подальшого розмежування здатностей рецепіювати й висновувати, відчувати й мислити. Селарс актуалізує провокативну для старої метафізики дилему джерел пізнання, по суті зводячи здійснені вище розрізнення до інструментального рівня: «Якщо є логічний вимір, у якому інші емпіричні висловлювання засновані на звітах спостереження, то є й інший логічний вимір, у якому звіти спостереження засновані на емпіричних висловлюваннях» [Ibid. 78]. Цю тезу можна перефразувати точніше: щоби бути переконаннями, ментальні стани *повинні* містити припущення про розмаїття можливих значень у різних логічних світах.

5. Ключове вбачання Селарса полягає в доведенні суперечливості невисновуваного відчуттєвого стосунку до світу, який містить повноту знання про предмет сприйняття, отже, зміст якого є непропозиційним [Ibid. 106]. Для обґрунтування пізнання *МД* становить подвійну загрозу, оскільки (1) не покладає розрізнення між емпіричними уявленнями, наприклад, переконаннями про *p* (що «у кімнаті горить світло»), і логічними закладами мислення; (2) припущення про безпосередність не пояснює того, як ми можемо

рубрикувати істинне й помилкове у знанні: якщо поняття, залучені в судження, не є загальними умовами об'єктивності, то дороговказами нашого мислення є хіба що випадкові зв'язки чуттєвих вражень. Та навіть за цієї умови залишаються невідомими принципи об'єктивної єдності їхніх комплексів. Урешті, така картина «досвіду» відображає суто приватну перспективу знання, яку годі відрізнити від перцептивних уявлень. Розуміємо *МД* у вигляді аргументу:

[А 1]

1. Уявлення про предмет може бути або чуттєвим, або поняттєвим.
2. Чуттєве уявлення походить з відчуттєвого враження, спричиненого входженням об'єкта в наше поле сприйняття, тоді як дискурсивне уявлення є результатом концептуальних операцій з враженнями.
3. Залучення понять для одержання знання потрібне *лише* за умови, що відчуттєві враження є нечіткими або неартикульованими.
4. Тому достеменне емпіричне пізнання можливе не суто концептуально, отже, неінференційно.
5. Чуттєві уявлення є неконцептуальними.

6. Якщо теза (2) намагається довести допоміжний характер висновувального знання для структуризації *вже-досвіду*, а теза (3) декларує специфічний модус існування знанневих форм, який ми умовно назвемо *допредикативним*, тоді *МД* насправді генерує проблему пізнаваності світу, який ми не конституюємо, а здобуваємо як готову очевидність. У цьому положенні сконцентровано саморуйнівний ресурс вказаного міфу: згідно з ним знання про світ є не послідовною працею свідомості, а мимовільним відтворенням строгих уявлень поза епістемічним фундаментом¹.

7. Зауважмо, що А 1 також показує проблематичність для емпірика розрізнення між ментальним об'єктом і перцептивним об'єктом. Залучивши приклад з кленовим листком, ми пересвідчуємося в тому, що спосіб постання листка для сприймача² не містить необхідних умов неперцептивного постання об'єкта (самого по собі). У цьому положенні про нетотожність ментальних і матеріальних об'єктів уже подибуємо перший крок Селарса до Кантової *двохаспектної теорії*³. Так, аспект, у якому річ «виглядає як» щось (looks as), має передувати концептуальному аспекту «є (чимось)» (is),

---

¹ Повсякденний приклад допоможе збагнути вразливість емпірицистського тлумачення безпосереднього знання. Уявімо собі, що під час прогулянки парком нам під ноги падає листок клена. Беручи його до рук, ми маємо змогу роздивитися на ньому повздовжні лінії, відтінки жовтого кольору, зрештою ловимо себе на думці, що листок має особливу форму, притаманну тільки цьому класу листків, а сама його поживклість вказує, що на дворі осінь. Утім, лише доторк чи погляд ще не дає нам жодних уявлень про те, чим є цей листок і яким є його стосунок до клена як родового дерева, якому він належить. Та чи певні ми, не описуючи ознак об'єкта, які вирізняють цей кленовий листок від схожого за формою й кольором листка, який залишився лежати в нас під ногами, того, що *знаємо*, що саме тримаємо в руці?

² Для кращого відтворення Селарсової концепції я вдаватимуся до прямої аналогізації українською вживаних ним термінів, зокрема англійського терміна *a perceiver*. Докладніше про обґрунтування перекладу інших понять Селарсової філософії див. коментар перекладача до статті «Деякі зауваги про Кантову теорію досвіду» [Циба 2015].

³ Генрі Елісон [Allison 1983: 7, 21] уперше в аналітичному кантознавстві запропонував двохаспектний підхід при дослідженні дуалізму явищ і ноуменів, для доведення можливості емпіричного пізнання перших і мислення других поза сприйняттями. Він також вирізняє в трансцендентальному вченні не тільки суб'єктивний рівень певності, якому відповідають відчуттєві уявлення,

проте зв'язок між реальністю її існування та існуванням у свідомості можна прояснити лише прийнявши тезу про інференційність пізнання одиничних об'єктів. Теза (2) стверджує також те, що чуття не можуть уводити в оману сприймача в силу їхнього позапоняттєвого походження, а це означає, що хибність властива судженню (див.: КrV В 350-351.), а не сприйняттю.

8. Для розрізнення (чи отождолення) ментальних змістів нам потрібно класифікувати їхні загальні ознаки за спільним критерієм у межах певної дескриптивної системи, задля чого ми потребуємо нормативних засад, які чуттями не надаються. Не важко помітити, що це твердження є рефреном Кантової думки про нормативну зумовленість емпіричних суджень, адже «перш ніж я приступаю до досвіду, я маю всі умови для мого судження в понятті, з якого я можу лише видобути предикат згідно з законом суперечності й тим самим водночас усвідомити собі *необхідність* судження, якої мене ніколи не навчив би досвід» [Кант 2005: 11]. Формальну повноту, якої в концептуальній системі сягають загальні поняття завдяки погодженості зі своїми логічними силами, ми здатні передати через ужиток семантичних одиниць (імен, речень, інших лінгвістичних конструктів), які демонструють вузловість понять для пов'язування ментальних змістів в одній свідомості. Якщо мати поняття означає бути спроможним помістити його до спільного з іншими поняттями логічного простору, або простір переходу від одного терміна до наступного при зміні концептуальних станів, тоді не обов'язкове вираження елементів знання в мовленні мало би означати також неспроможність здійснювати перехід від поняття А до поняття В без сприяння чуттів, що видається сумнівним. Докладніше сформулюємо цю думку в аргументі:

[А 2]

1. Очевидне є необхідним,
2. Необхідне є концептуальним,
3. Необхідне тогожне увиразнюваному,
4. Отже, невербальне є неочевидним.

9. Для унаочнення умовиводу шляхом застосування *modus tollens* до логічних кроків у А 2, скористаємося відомим нам прикладом з кленовим листком:

[А 3]

1. Листок клену є *рослиною*,
2. *Рослина* є поняттям,
3. Рослина є те, що ми називаємо словом «рослина»,
4. Отже, індивід, що не має логічного імені, не є збагненим.

10. Отже, Селарс у своїй критиці *МД* дотримується двох принципових обмежень для визначення уявлення через когнітивний предикат: (1) принципу переконань, виступованих з комплексу нормативних правил, – вимога, що впливає з А 3.2, та (2)

та об'єктивний рівень значень, а й когерентність концептів логіки та онтології, які зберігають нетотожну подібність у мововжитку, характерному для ідентифікації конкретних об'єктів. Та якщо Елісон цілковито концентрується на з'ясуванні того, як означений дуалізм сприяє розумінню необхідності синтетичних суджень а ргіогі, то Селарс схожим чином адаптує Кантову модель поняттєвого мислення до власної версії наукового реалізму. Кантів двохаспектний підхід найкраще увиразнює єдність логічних умов предметного досвіду, до яких належать правила розсуду (категорії) та принципи їх застосування (засади), або, інакше кажучи, – логічний синтаксис і логічну семантику емпіричних висловлювань. Див.: КrV В 188-189 та В 298-299.

критерію семантичної коректності понять як логічних функцій висловлювання, що підтверджує А 3.3. Виходячи з логічного опосередкування змістів мислення у способах їхньої вербалізації (А 2.1), ми висновуємо, що когнітивна структура сприйняття має бути описана в термінах формальної онтології. Іншими словами, відпочатковим методологічним кроком тут є висновування формальних ознак явищ з класифікації їхніх предикатів, себто необхідність уніфікації предикатів в одній поняттєвій системі. Таким чином науковий реалізм вимагає прийняття семантичного голізму⁴ як фундаменту для своїх принципів.

11. Звернімося тепер до визначення суб'єкта сприйняття, що є вихідною інстанцією кожного емпіричного судження. У рамках обстоюваного Селарсом філософського натуралізму суб'єктивність «можна визначити цілковито як істоту, що має інтенції» [Sellars 1963: 32], себто як дієвця, лінгвістична поведінка якого підлягає вимозі публічної спостережуваності ментальних станів. Попри значні варіації цього підходу, Селарс вважає його *методологічним* або інструментальним *бігейвіоризмом*⁵. При цьому когнітивний доступ до світу є релевантним лише тією мірою, якою в двохаспектному підході семантичного голізму дуалізм речей та думок узгоджується завдяки принципу редуції ментального змісту думки до висловлювання⁶. Аналіз висловлювань має враховувати структуру переходів лексичних одиниць (понять) у мові: «позаяк характеристиками думок є їхня *інтенційність*, *референція* або *спрямованість*, зрозуміло, що семантична розмова про значення чи референції вербальних виразів має таку ж структуру, як і менталістське міркування про те, на що ці думки спрямовані. Це, отже, спонукає до припущення, що інтенційність *думок* можна висувати із застосування семантичних категорій до публічних вербальних дій» [Sellars 1997: 93]. Як наслідок, категорії розуміння можливо відрізнити від лінгвістичних категорій, уживаних у дискурсі про сприйняття, лише за ступенем їхньої загальності.

12. Підкреслимо, що зв'язки між реченнями й думками є визначальними для Селарсової філософської теорії. Своє бачення справи він чітко проілюстрував у широковідомій полеміці з Родериком Чизомом, оприлюдненій незабаром після виходу його *ЕРМ*. Зокрема, у листі до Чизома (19.09.1956) він стверджує, що категорії інтенційності є металінгвістичними в тому сенсі, що «за їхньою допомогою ми описуємо свої уявлення про

⁴ Селарсові терміни *inner episodes* або *mental episodes* у цілому синонімічні поняттям «ментальний акт» і «ментальний зміст», тобто приватному враженню, відмінному від публічно спостережуваного об'єкта, з одного боку, та *лінгвістичному епізоду*, з другого. Між лінгвістичним і ментальним епізодами існує залежність, визначена концептуальним каркасом *переходів у мові*. Зазначені новотвори мають на меті переконати, що свідомість завжди має справу не із дзеркальними відображеннями речей чи подій, а з їх логічними аналогами (мовою Селарса, *counterparts*), існування яких є лише інтенційним. Вагомим мотивом для послуговування терміном *episode* є вказівка на темпоральний спосіб входження його корелята до структури свідомості. Докладніше див.: [Sellars 1997: 33-34, 48; 1968: 66-67].

⁵ Пояснення відмінності між методологічною версією цього патерна і класичним бігейвіоризмом чітко викладене в уривку з *ЕРМ*: «Бігейвіристська вимога, що всі поняття мали би бути *введені* в термінах базового словника, що стосується публічної поведінки, сумісна з ідеєю, що деякі бігейвіристські поняття мають бути введені як *теоретичні* поняття» [Sellars 1997: 100], себто такі евристичні засоби, що описують доступний емпіричний контекст для своїх значень, наприклад, у вигляді концепту «схильність до виконання певних дій».

⁶ Див. полеміку з цього приводу між Селарсом і Родериком Чизомом [Chisholm 1957: 521-534].

думки», а думки слід розуміти за аналогією з образним мовленням. З цього має випливати, що зміст думки тотожний значенню речення [Chisholm 1957: 530]. Селарс додає, що семантичні твердження не імплікують існування певних екстралінгвістичних фактів, а лише передають інформацію дескриптивно. На прикладі порівняння значень англійського слова «dog» і німецького «Hund» він показує, що наші епістемічні переконання не вимагають знання фактичності (можна знати, що «Hund» є істинним значенням «собаки», не знаючи, чи істинне саме поняття «собака»). Або якщо переформулюємо: Сергій знає, що Петро так само дотепний, як Іван, нічого не знаючи про самого Петра). У відповідь на це Чизом (лист від 3.09.1956) резонно заперечує, що навіть за умови, що нам бракувало би лінгвістичних одиниць мовлення, думки залишалися б інтенційними, себто невербальними змістами. У цій полеміці увиразнено підґрунтя Селарсового натуралізму: його міркування виходять з генеральної тези – умови істинності висловлювань не тотожні (незалежні від) можливості рефлексії щодо висловлювання, а тому сенс висловленого ми розуміємо в силу його нерелексії, властивій мовленню [Chisholm 1957: 534].

13. Таким чином критика *МД* окреслює пізнання як динамічну картину взаємодії концептуального й неконцептуального, чи, послуговуючись лексиконом Селарса, інтенційного й реального. Отож, якщо ми припускаємо зв'язок між концептуальними й неконцептуальними станами/змістами, себто зв'язок між ментальним як концептуальним комплексом і перцептивним як комплексною єдністю концептуального й неконцептуального, ми повинні бути поінформовані про засади таких зв'язків.

14. Розгляньмо питання про концептуальність у властивому для аналізу когнітивних здатностей контексті можливості суджень досвіду. Кантове вчення про чисті правила розсуду нічого не повідомляє про можливість пізнання одиничного. Ба більше, у загальному задумі «Критики» проблема розуміння індивідних об'єктів є, як не дивно, цілком периферійною. Якщо пізнавати об'єкт a класу Z , відмінний від об'єкта b того ж самого класу, означає «знати критерій розрізнення» a та $\neg a$ в межах цього класу та «знати критерій приписування» a атрибутів, притаманних іншим об'єктам класу, тоді запроваджене у «Прологоменах» (§§ 39, 57) [Кант 2005: 58, 79-80] розрізнення перцептивних суджень і суджень досвіду дозволяє виявити, що претензії на об'єктивність наявні лише в другого класу суджень: вони визначають об'єкт як елемент загальності. Таким чином сприйняття одиничного, а його пізнання напряду через категорії перешкоджає їхнє апріорне походження, опиняється під питанням. Такий обертон Кантової думки ми вважаємо різновидом *парадоксу загальності*, обстоювання якого перешкоджає збагнути характер споглядань індивідів:

1. Досвід можливий єдино тільки якщо його предмети підпорядковані визначенню в загальних формах судження.
2. Ідентифікація одиничних об'єктів не належить до сфери загальних форм судження.
3. Отже, пізнання одиничного вимагає вжитку інших, ніж категорії, форм судження.
4. Але категорії є необхідними умовами кожного можливого досвіду.
5. Отже, пізнання одиничного вимагає таких форм судження, які є категорійними й некатегорійними.

15. Не менш важливим ключем до Селарсового прочитання концептуальності споглядань є проблема суперечливих предикатів явищ, доступних нам як феноменальні сутності. Сутність проблеми, закоріненої у кантівській формальній онтології, можна викласти так: якщо предмети пізнання є явищами, або нашими власними уявленнями, адже пізнані можуть бути тільки ті предмети, які мають просторово-часові ознаки. Проте уявлення не мають просторово-часової форми, позаяк вона належать не об'єктам, а нашому розумові. Звідси, предмети, які ми можемо мислити, мають вказані ознаки й водночас не можуть їх мати, якщо вони є речами самими по собі. Постає суперечність: ми послуговуємося в розсуді предикатами, які належать предметам досвіду (явищам) і не належать їм (ноумени).

16. Спростування парадоксу загальності та розв'язання проблеми суперечливих предикатів вимагає нового прояснення стосунку між природою концептуального й неконцептуального, а точніше Кантового контрасту між пасивною чуттєвістю та активним розсудом, яке, на погляд Селарса, є незадовільним і метафізичним у старому значенні цього слова. У праці «Наука й метафізика» (1968), що є продовженням *ЕРМ*, Селарс здійснює спробу «побудувати зовні незалежну теорію, яка разом з тим відображатиме сутність кантівського підходу» [Sellars 2002b: 419]. Згідно з гіпотезою Селарса, Кант «схиляється до обмеження терміна “свідомість” апперцепіюванням і апперцепіюванням як таким», що виправдовує припущення про існування особливого класу відчуттєвих вражень, наприклад, візуальних і тактильних, які взагалі не апперцепіюються й водночас мають місце «у» свідомості [Sellars 1968: 11]. Щодо такого типу свідомості Селарс вживає предикат «відчуттєва» (*sensory consciousness*). Цей вираз слід розуміти так, що сенсорна будова нашого тіла дає змогу адекватно сприймати каузальний вплив речей самих по собі й набувати переконань про їхнє існування (і не слід розуміти так, що лише відчуттів достатньо для пізнання зовнішніх об'єктів). З огляду на це належить з'ясувати, в якому стосунку до свідомості перебувають споглядання.

17. Як і деякі інші аналітичні підходи в рамках трансцендентальної семантики, Селарсова інтерпретація позбавлена двох вагомих кантівських передумов: визнання необхідності синтезу уявлень та їхнього апіорного статусу. Як і Пітер Стросон, він убаचाє в метафізиці дескриптивну теорію судження, не обтяжену концепцією апіоризму, що очевидно є наслідком Вітгенштайнової критики Канта⁷. Трансцендентальна філософія в розумінні Селарса є доведенням граничних засад, за допомогою яких у трансцендентальній рефлексії викристалізовується теорія істини, невід'ємна від теорії значення, точніше концепція того, як відчуттєві уявлення досягають об'єктивно коректних когнітивних змістів. Істинно стверджувати *p* означає в такому разі застосовувати семантичні правила *S*-стверджуваності, доповнені емпіричною інформацією про перцептивний акт. Це спонукає Селарса дотримуватися суворого імперативу: істинність висловлювань (суджень) перебуває в стосунку до логічної когерентності описуваних ними властивостей, тому, коли йдеться про необхідні умови емпіричних суджень, ми повинні мати на увазі критерії, за якими наші уявлення набувають сенсів у фрегевсь-

---

⁷ Проте, з огляду на двозначність відповідних тез у «Логіко-філософському трактаті», доконечно не зрозуміло, чи допускав сам Вітгенштайн концепцію «мінімального» апіорі і чи взагалі він тлумачив апіорі як інваріантність станів справ, а не, по-кантіанськи, як визначений набір концептуальних засобів. Пор. 5.634 та 6.33-34 його «Трактату», які містять очевидну суперечність.

кому розумінні слова, тобто такі способи, завдяки яким екстенціонали стають граничними випадками інтенціоналів, їхніми екземпліфікатами [Sellars 1968: 110, 223]. Отже, в уявленнях (дивю Рис. 1) загальні поняття або класифікаційні інтенціонали функціонують як способи даності дистрибутивних понять одиничних об'єктів сприйняття. Так, абстрактні терміни «пішак» і «трикутник» репрезентують конкретні речі, з якими ми маємо справу через образне супроводження сприйняття. Кантівська таблиця категорій у перетлумаченні Селарса включає суб'єктно-предикатні зв'язки, квантори, модальності, покликані встановити зв'язок між умовами істинності й зображуваності об'єктів та інтенційністю свідомості.

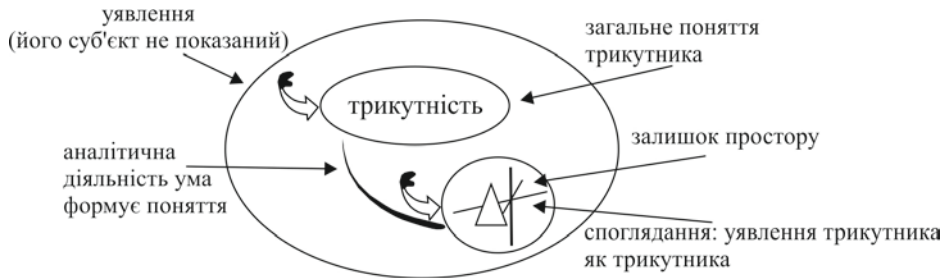

Рис. 1 – Когнітивна схема споглядання, за Селарсом
[див.: Sellars 2002a: 43, Figure 2]

18. Отже, чисті категорії постають універсальїями, що відображають класи й зв'язки, а схематизовані категорії – логічними копіями («дублікатами», *counterparts*) реальних предметів [Sellars 1968: 92-96]. Логічні оператори не є інтенціоналами, але функціонують для атрибутції значень для одиничних термінів. Запровадження Селарсом крапкових дужок має продемонструвати інференційність кожного емпіричного судження, позаяк «критеріями застосовності виразів, що залучені в лапки («Це не», «Це трикутне»), є те, що вони підлягають таким само умовам семантичної коректності, як і вирази всередині цих лапок» [Sellars 1968: 87], тобто виявляють операції висновування через диференціацію позначення, референції, споріднення уявлень, вказівки на іншу думку (meaning) тощо. Уже згадувана екземпліфікація інтенціоналів є перевіркою умов коректного вжитку понять (у цьому вона тотожна умові істинності) шляхом розкриття крапкових лапок. Отже, трансцендентальна семантика як вчення про принципи значущості емпіричних тверджень, нічого не кажучи нам про речі, – і в цьому помітна вірність Селарса тези про феноменальність досвіду, – повідомляє спосіб функціонування інтенціоналів; шляхом опису пов'язаності сингулярних понять з родо-видовими універсальїями, вона пояснює, яким чином ми набуваємо ясного бачення фактів. Надаючи питанню про те, як можливі синтетичні судження а рїогї, іншої форми й запитуючи про можливий зв'язок між типами висловлювань та їхніми сенсами, Селарс окреслює трансцендентальний зв'язок між логічними функціями й емпіричними контекстами мовлення.

19. На цьому етапі, одначе, виникає спокуса витлумачити семантичну концепцію як службову теорію в межах ширшої теорії відображення. Подібне вбачання буде вочевидь помилковим, адже семантичні категорії аж ніяк не стосуються «віддзеркалення» світу, ба більше, теорія зображення нехтує активністю епістемічного суб'єкта,

потрапляючи знову до пастки пасивної чуттєвості та Міфу про дане. Для трансцендентальної семантики світ становить інтерес тільки як тловий, хоча й спроможний до каузального втручання, корелят ментального й лінгвістичного апаратів.

Ураховуючи поділ логіки на формальну й трансцендентальну, Селарс виявляє в Канта *три класи* категорій [Sellars 1968: 70, 75]:

- 1) чисті-чисті категорії (апріорні форми судження взагалі), до яких належать логічні оператори імплікації, кон'юнкції та диз'юнкції, квантори та функтори;
- 2) власне чисті категорії (конкретні форми судження, які застосовуються до непросторових і нетемпоральних предметів);
- 3) схематизовані категорії (залучаються для структуризації просторово-часових предметів).

Першому класу предметів відповідають поняття загальної логіки, а другому й третьому – апарат трансцендентальної логіки. Зробімо уточнення, що схематизовані категорії не можуть бути виснувані з відчуттєвих вражень: в силу їхньої однорідності з емпіричними уявленнями, явищами, ці поняття «включені» в структуру емпіричних споглядань. Візьмімо для прикладу споглядання тарілки: в акті візуального сприйняття круглого об'єкта ми охоплюємо поняття «круглості», дане разом з тарілкою [Ibid. 70].

20. Отже, для розуміння цієї формальної «вкладеності» слід розрізняти відчуття тарілки, власне емпіричний об'єкт та функцію єдності уявлень у самосвідомості. З погляду Селарса, сказане свідчить на користь пасивно-активної природи емпіричних уявлень, адже у відчутті немає нічого, окрім сторонньої каузальної дії репрезентації предмета, тоді як у сприйнятті реалізується схема поняття «круглий об'єкт». З цього випливає, що емпіричне перцептивне судження є комплексним і концептуальним. Зрештою, сам Кант наполягає (KrV B 122, B 422)⁸, що категорії не мають безпосереднього стосунку до відчуттєвих вражень і є лише синтаксичними функціями мислення взагалі, задаючи для суб'єкта модуси судження. На це вказує й невизначеність апперцептивного «Я мислю», яке аналогізує на рівні єдності свідомості іншу невизначеність – невизначеність феноменального *X*. Необхідно врахувати застереження щодо слів Канта про те, що начебто через чуттєвість об'єкти нам «даються» (KrV B 30, B 122, B 132). Якщо розуміти це твердження буквально, воно відкриває шлях до *МД* і ставить під сумнів доцільність категорій. Навпаки, стверджує Селарс, нам слід визнати, що чуттєвість як така лише «дає нагоду для конструювання» емпіричних об'єктів у нашому розсуді [Sellars 1968: 84]. З іншого боку, афектація з боку зовнішніх предметів необхідна (див. Рис. 2), зважаючи на те, що наше тіло є частиною світу, проте дія на чуття сама по собі лише провокує розсуд до дії на свої уявлення. Отож запропонована Кантом доктрина подвійної афектації є найкращим прикладом концептуалізації досвіду та дійсним осереддям його коперніканського перевороту [Ibid. 52]. Роль, яку виконує чиста апперцепція в кантівській епістемології, є функціоналом інтенційності та упорядковує інтенціонали в інтенційній структурі мислення, або, кажучи інакше, «Я мислю» водночас підпорядковує уявлення пропозиційній структурі судження/речення та є умовою їх зв'язування в одній свідомості. Як бачимо, така інтерпретація не ухиляється від магістралі Кантової «Критики».

---

⁸ Тут і надалі ми використовуємо KrV B як посилання на другу редакцію «Критики чистого розуму» за виданням: [Kant 1974].

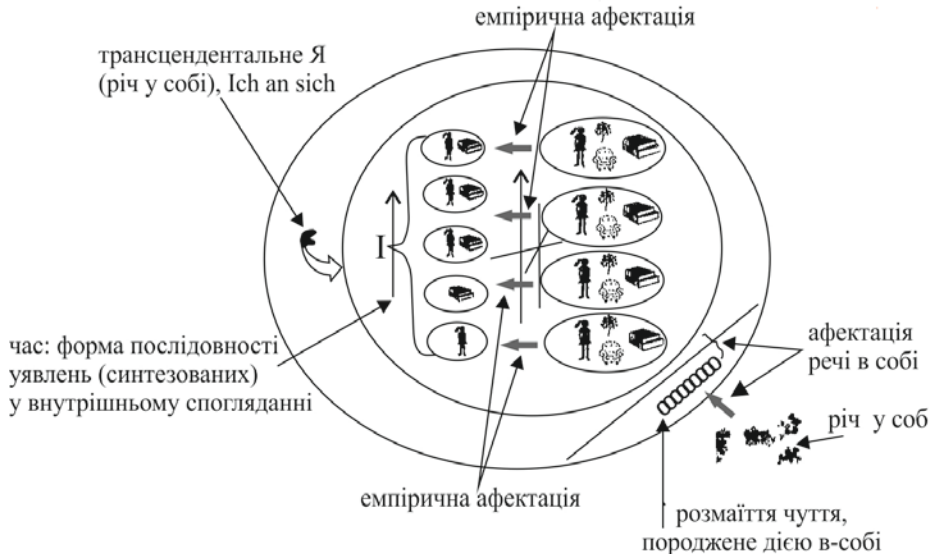

Рис. 2 – Структура подвійної афектації суб'єкта за Селарсом
[див.: Sellars 2002b: 218, Figure 9]

21. На думку Канта, споглядання є єдиним уявленням, безпосередньо спрямованим на об'єкт (KrV B 93), тим самим споглядання є класом відчуттєвих уявлень, який не є судженням, але водночас уможливує входження до судження суб'єктного терміна, відповідного каузальному впливові на чуття. Якщо зі структури емпіричного судження вилучити категорії, то в ній ще залишаться чуттєві споглядання. Така редукція дає Канту підстави стверджувати, що споглядання рівною мірою, що й поняття, утворює клас нашого знання (KrV B 377). Відмінність між ними, отже, можна визначити через ступінь загальності, який стосується об'єктів пізнання: категорії приписують явищам певні властивості, тоді як споглядання приписують їм модуси існування; категорії розглядають загальні предикати, споглядання мають справу з одиничними об'єктами. Беручи до уваги ці розрізнення, Селарс стверджує, що відмінність споглядань від відчуттів за ознакою усвідомленості та від понять за ступенем загальності дає нам право припустити, що споглядання повинні мати не просто пасивний характер, а й бути «безпосередньо причетними» до концептуалізації відчуттєвих вражень. Якщо вжиток категорій можна проілюструвати на прикладі сингулярного емпіричного судження «Це є куб» або «Ця річ є кубом», то актуальність споглядання підтверджує уявлення за функцією *цей-такий* (this-such), яку можна вербалізувати як «це-куб». Крапкові лапки, використані Селарсом, показують можливість предикації суб'єкта в судженнях різного типу. Отже, по-перше, логічний суб'єкт куб уже ідентифікований епістемічним суб'єктом (за допомогою демонстративу «цей»), але ще не пройшов процедуру предикації; по-друге, він репрезентує сингулярний конкретний об'єкт, хоча залишається невідомим, у якому поняттєвому стосунку він перебуває щодо інших перцептивних об'єктів. На цьому етапі споглядання (йдеться наразі про емпіричне уявлення, сприйняття) дає нам непередикативне знання, що потребує категоризації в судженні.

22. Кант уважає, що розмаїття об'єктів спонукає шукати для споглядань форми, за допомогою яких об'єкти стають нам доступні у своїй наявності⁹. Відповідно до способів входження предметів до перцептивного поля суб'єкта зовнішні чуття потребують просторової форми, а внутрішні – темпорального визначення. Однак простір є а ргіогі чистою формою для сприйняття за умови, що просторовість не є характеристикою відчуттів, отож ознаки протяжності приписуються не актам сприйняття, а їхнім об'єктам. Отже, чуттєвий компонент – корелят кожного емпіричного споглядання – уможливило визначення (опосередкованого часом і впливом речей ззовні) стосунку між перцептивним суб'єктом, перцептивним об'єктом та актом перцепції. З цього можна висувати, що простір, як і час, дескриптивно й дорефлексійно класифікують для нас чуттєве розмаїття. Тому стверджувати пасивність чуттєвості, яка описує зв'язок між суб'єктом і речами, є значним спрощенням розуміння сприйняття, які завжди нам явлені як комплексні утворення неконцептуального й концептуального [Sellars 1968: 8]. Ці комплекси, на відміну від категорій, визначають свій об'єкт за допомогою імен і визначених дескрипцій. Тоді як логічні функції категорії, навпаки, залучають невизначені дескрипції й логічні оператори, не обмежені стосунком об'єкта до акту сприйняття, і можуть екстраполювати його на множину ментальних змістів у можливному судженні. Як наслідок, Селарс виявляє умовність Кантового розрізнення «чистої рецептивності» (sheer receptivity) і «чистих понять», чинного лише в рамках цілості темпоральної процедури пізнання.

23. Репрезентувати одиничне значить ідентифікувати його преференційно в сингулярних термінах. Роль демонстративів, за допомогою яких споглядання здійснюють свої акти, вказує на причетність споглядань до царини логічних універсалій. Зміст споглядальних уявлень є ніби не-предикованими складними уявленнями, утвореними із синтезованих змістів. Якщо ми повернемося до нашого прикладу з кленовим листком, то речення, яке виражає актуальність споглядання, буде таким:

цей-кленовий-листок-в-моїй-руці

Від судження цей ментальний зміст відмінний тим, що листкові ми не приписуємо властивостей, що вирізняють його з-поміж інших таких листків клену, і це можна проілюструвати так:

цей кленовий листок у моїй руці є [жовтим]

Тобто в судженні дані споглядання використовуються розсудом як предикати.

24. Узагальненою формулою Селарсового тлумачення пізнання і, зокрема, сутності споглядального уявлення є принцип *esse est concipi* [Sellars 1968: 53]: бути доступним для сприймача означає займати позицію в логічному просторі підстав емпіричних суджень. Те, що ординарні перцептивні події суб'єкти тлумачать однаково, свідчить про

⁹ Проблема предметної наявності як конституєта змісту споглядань (отже, й визначення природи споглядань як цілком неконцептуальних або як певною мірою концептуальних) не є новою для кантознавства. Нещодавно стару полеміку між прибічниками суворогої-предметної-залежності-споглядань та її критиками актуалізувала дискусія між, з одного боку, Ендрю Стефенсоном [Stephenson 2015] та Клінтоном Толі [Tolley 2013]. Попри неостаточність висловлених аргументів, обмін ними сприяв пошукові поміркованішого підходу до проблеми чуттєвості в Кантовій епістемології, згідно з яким чуттєвість і розсуд спільно конституують досвід, адже кожна з цих пізнавальних здатностей є лише почасти, відповідно, пасивною / активною, позаяк обидві потребують корелята в зовнішній каузальній дії. Приклад цього компромісного прочитання поміркованого підходу див. у: [Willaschek 2015].

належність емпіричних споглядань до спільного висновуваного з емпіричного каркасу знання. Маючи на увазі цей аспект досвіду, Селарс твердить про простір як про двозначний концепт: до його обсягу входять як фізичний простір речей, даних феноменально, так і теоретичний простір як модус нескінченно можливих зв'язків між фізичним і нефізичним, скажімо, у вигляді топологічної організації атомів, мікрочастинок тощо. Таке пояснення не суперечить Кантовому твердженню про емпіричний реалізм у розумінні простору як зворотний бік трансцендентального ідеалізму та розвиває концепт *ноуменального* до рівня поняття абстрактних сутностей, які вивчає й моделює природознавство. Водночас ця інтерпретація вписується в натуралістичний підхід Селарса, для якого важливо зберегти універсальність наукового пояснення світу¹⁰. Кантова концепція не ставить під сумнів науковий реалізм: «Я погодився з Кантом, що світ здорового глузду є “феноменальним” світом, але припускав, що справжніми речами-самими-по-собі є радше “наукові об’єкти”, а не метафізичні непізнавані сутності» [Sellars 1968: 143]. Як ноуменальна доктрина потрібна Канту для доведення синтетичного апіоризму, так і для Селарса неможливо стверджувати про зростання наукового знання без прийняття системи аксіоматичних засад.

25. Амбівалентне тлумачення Кантом природи споглядань зумовлене його відмовою від визнання класу інтелектуальних споглядань, доступних нашим умам, але взагалі можливих для інших раціональних істот. Наслідком цієї тези, на думку Селарса, є те, що концептуальними (категорійними) є такі засади організації досвіду, згідно з якими будь-яке емпіричне судження матиме значення. Тоді апіорічні форми сприйняття мають бути складовими єдиної поняттєвої системи, у рамках якої предмети зовнішніх чуттів можуть бути зображуваними за допомогою суб’єктивних термінів логіки першого порядку. Так, коли я беру до рук кленовий листок і бачу його жовтизну, я певен того, що в моїх руках жовтий-кленовий-лист, хоча поки що для мене це просто очевидна річ, про яку я ще не висловився. Позаяк відчуттєві стани не апперцепіюються [Sellars 1968: 10], вони не є станами свідомості, отож для мене візуальне враження *жовтий кленовий лист* є простою нероздільною єдністю об’єкта й ментального змісту. Як наслідок, споглядання, будучи поняттєвим уявленням, але водночас не будучи судженням, перебуває у логічному просторі між сприймачем та цілістю перцептивного поля.

27. Ілюстрацією даного пояснення є такий приклад: якщо я набуваю візуального враження жовтого кленового листка, що має когнітивну форму *цей кленовий-листок є/на-явний зараз/ «жовтий»*, тоді *кленовий листок* дійсно перебуває в моєму візуальному полі, коли я маркую своє враження за допомогою референтного виразу «цей кленовий листок...» в судженні. Іншими словами, ця модель є зняттям крапкових дужок у су-

¹⁰ Науковий реалізм (натуралізм) Селарсової думки підтверджується його тяжінням до *синоптичного підходу* (synoptic view), в якому роль двохаспектної теорії зводиться до узгодження здорового глузду («звичного образу людини»), який залишається базовим для будь-якої форми знання, та об’єктивного (читай: організованого на рівні спільноти) «наукового образу світу». Принципи синоптичного підходу ґрунтуються на імперативі: «щодо опису й пояснення світу наука є мірою усім речам: існуючим, що вони існують, а неіснуючим – що вони не існують» [Sellars 1997: 83]. Додаймо, що власне наука є символічно-дискурсивним порядком, вибудованим над звичним мисленням, тому вона – як неперервне виробництво критеріїв очевидного – потребує ще абстрактніших критеріїв другого порядку.

дженні, коли відбувається предикація споглядання в реченні, де наявність індексального терміна не обов'язкова. Залучення маркеру *цей-такий* має значення, якщо й тільки якщо предметну ідентифікацію доповнює предикація й не відбувається без неї. Якщо уявити випадок такого пустого маркування, ми матимемо справу зі «сліпим спогляданням». Отже, споглядання має маркувати значення ствердного сингулярного судження як у випадку висловлювання про кленовий листок.

28. Цю тезу можна інтерпретувати так, що чуттєвість функціонує як негомогенна здатність, в якій функціонально поєднані пасивне (у вигляді автономних щодо розсуду сенсорних станів) й активне (продуктивне виображення, що рухає спонтанну діяльність концептуалізації) начала. Та позаяк самі категорії обмежені лише можливим досвідом взагалі й не мають прямого доступу до чуттєвих вражень, споглядання через виображення базово структурує чуттєве розмаїття, композиційний характер якому надає категорія. Нам видається слушною метафора про те, що «споглядання працює як кресляр», який зазвичай бачить що він креслить і не потребує щоразу інструкцій при відборі одного з-поміж множини емпіричних об'єктів [Vossenkuhl 1989: 204]. Резюмуємо свою думку так: споглядання й поняття співвідносяться як лексичні одиниці й розлогі мовні конструкції, що водночас постають як засоби лімітації чуттєвого розмаїття та пізнавана єдність лімітованого.

29. Відчуття, стверджує Кант, є матерією явищ, а простір і час є формами упорядкування її розмаїття (KGV B 34) [Kant 1974: 69]. При цьому чисті форми явищ не залежать від чуттєвості й тому споріднені з іншими чистими уявленнями, категоріями. Відчуття даються нам не самі по собі, а разом з предметом, який справляє на нас вплив (KGV B 33). Виходить так, що якщо матерією сприйняття, наприклад, цеглини є відчуття протяжного, а його формою – прямокутність, то можна припустити, що відчуття від удару по носі червоною прямокутною цеглиною повинно бути прямокутним (ми відчуємо «прямокутний біль»). Утім, попри позірну очевидність такого припущення воно є хибним, адже відчуття є лише модифікаціями суб'єкта (KGV A 320 / B 376), а тому нічого нам не повідомляють про предмет, окрім здійснюваного ним локалізованого впливу на наше тіло. Якщо властивості предмета не приписувалися нами, тоді вони лишилися б у сфері ноуменального, пізнання якого для нас неможливе; сам суб'єкт міг би знати тільки те, що якийсь X діє на нього, не маючи гадки яке воно саме по собі. Отож переживання болю від удару червоною прямокутною цеглиною не буде ні «прямокутним», ні «червоним». Саме таку підпорядкованість відчуттів суб'єктивності Селарс описує як відчуттєву свідомість.

30. Коли в трансцендентальній естетиці Кант визначає простір як апіорний засіб оформлення чуттєвої даності, він таким чином припускається, на думку Селарса, грубої помилки, позаяк не зрозуміло, чому без простору виявляються неможливими змісти понять. Як слушно зауважує Джон МакДавел, щоби мати споглядання птаха родини кардиналів, мені не обов'язково знати зміст поняття «птах родини кардиналів» [McDowell 2009: 259]. Якщо на птаха дивляться двоє людей, їхні візуальні враження по-різному репрезентуватимуть цей об'єкт, а проте вони бачитимуть саме птаха класу кардинал. Щоправда, МакДавел не згоден із Селарсом у тому, що зміст споглядання завжди пропозиційний, а всі без винятку споглядальні уявлення – концептуальні. Він апелює до Кантового принципу, що «одна й та ж функція, яка надає єдності різним уявленнями в одному судженні, надає також єдності чистому синтезові різноманітних уявлень в од-

ному спогляданні» (KrV B 104-105), де під функцією розуміється категорія, тоді як споглядальні стани взагалі не є апперцепційованими, що своєю чергою не дає їм можливості бути вербалізованими. Адже якщо ця властивість ми могли їм приписати, Селарс мав би визнати когнітивну незалежність споглядань і цим самим реабілітував би спростований ним Міф про дане. Натомість МакДавел пропонує інше прочитання ролі споглядань, виснуване з того¹¹, що опозицію між судженнями і спогляданнями можна конкретизувати як різницю між рефлексійними й нерефлексійними синтетичними актами. Така пропозиція видається слушною, хоча суперечить попередньому уривку з «Критики»¹². Тож без споглядальних форм категорії не уможлилювали би пізнаваність (і власне досвід!), а виштовхували би розсуд у царину позірного знання; зрештою, споглядання можна кваліфікувати як приклад застосування категорій «знизу».

31. Як бачимо, споглядання можна вважати концептуальними в тому лише сенсі, що вони є епістемічними переконаннями, з яких ми, за принципом Дейвідсона, висновуємо інші переконання, які ще не відповідають статусові знань. А втім, твердить МакДавел, дихотомія концептуального й неконцептуального, з якої виходить Селарс, однаково суперечлива: якщо переконання має пропозиційний зміст, воно вже є судженням, а якщо не має його, тоді воно є простим відчуттям [McDowell 2009: 270]. Хай як, а споглядання є або особливим типом судження, що функціонує як придаток (на кшталт «Я мислю»), або взагалі не є інференційним. На нашу думку, Селарсів підхід полягає в протилежному й обертається навколо тези про можливість у досвіді фрагментарних ментальних змістів, неконцептуалізованих з огляду на перцептивну нечіткість своєї даності. Категорії є лише функціями зв'язку суб'єкта й предиката й самі по собі не стосуються індивідних об'єктів. З іншого боку, споглядання мають епістемічні змісти, не маючи «власних» функцій пов'язування. У цьому річизі природа споглядань відмінна від категорій тим, що споглядання як елементи інтенційності утворюють клас одиничних інтенційних об'єктів, визначених за безумовними правилами, але в обов'язковому супроводі дії виображення на відчуттєве.

32. Силі виображення Селарс приділяє особливу увагу, наділяючи її автономною компетенцією сумішати й перспективізувати аспекти перцептивних актів, а саме: переконання-в-існуванні (believing that) і переконання-щодо-властивості (believing

¹¹ Філософ спирається на своє уточнене розуміння уривку KrV B 130: «Але зв'язок (conjunctio) розмаїття взагалі ніколи не може бути сприйнято нами через чуття, і, отже, не може також міститися у чистій формі чуттєвого споглядання, адже він є актом спонтанності сили уявлення, і позаяк що силу, на відміну від чуттєвості, слід називати розсудом, то будь-який зв'язок... є дією розсуду... З-поміж усіх уявлень зв'язок є єдиним, який не дається через об'єкт, а може бути створений лише самим суб'єктом, бо ж це є актом його самочину» [Kant 1974: 134-135].

¹² Див. KrV B 102-104: «Простір і час а рїогї містять охоплюване чистим синтезом розмаїття, але належать до умов рецептивності нашої душі, завдяки яким тільки й можливо отримати уявлення про предмети, і які в силу цього завжди повинні впливати також на поняття про предмети. Проте спонтанність нашого мислення вимагає, щоби це розмаїття було передусім якось оглянуто, сприйнято й пов'язано для отримання з нього знання... Синтез розмаїття (нехай він даний емпірично чи а рїогї) породжує перш за все знання, яке відпочатково може бути ще грубим і нечітким і тому потребує аналізу... Тому синтез є перше, на що слід звернути увагу, якщо ми прагнемо судити про походження наших знань [курсив мій. – В.Ц.]» [Kant 1974: 116-117]. Сказане доводить, що діям категорій в спогляданні необхідно передувати упорядкування чуттєвого розмаїття, визначене силою виображення. Отже, чуттєвість не може брати участь у синтезі, якщо не володіє концептуальними засобами, які структурують розмаїття до надання йому єдності у свідомості.

about). Перший аспект унаочнімо через спосіб схоплення наявності об'єкта в полі зору (кленовий листок, кубик льоду), другий – як такий, що вказує на інші атрибути (бачити кленовий листок як жовтий, сприймати кубик льоду як прохолодний). Проте найкраще передає цю подвійність Селарсів новотвір «перцептивне схоплення» (perceptual taking, надалі ПС), у якому акт і зміст сприйняття пов'язані своєрідною аспектуальною єдністю, якій в реченні відповідає суб'єктний термін. ПС показує, що визначення істинності його змісту є справою судження через долучення предиката, якому відповідає переконання-щодо-властивості [Sellars 2002b: 421].

33. Щоб удокладнити специфічну природу ПС, розгляньмо Селарсів приклад зі сприйняттям яблука. Коли я бачу перед собою червоне яблуко, я переконаний у тому, що воно (а) існує зараз, (б) має внутрішню поверхню з білим м'якушем, (в) є прохолодним на смак, (г) якщо розрізати яблуко, то я побачу (б) і відчую (в), хоча наразі вони невидимі для мене. Але у візуальному досвіді три останні аспекти є для мене неспростовними завдяки повсякчасному супроводженню відчуття *виображенням* відповідного *поняття*. Аналогічно, коли ми бачимо сніг, ми відчуваємо холод, позаяк «дійсна холодність [снігу] тілесно наявна в досвіді так само, як дійсний об'єм білого [в яблуці]» [Ibid. 422]. Продуктивна сила виображення дає нам змогу сприймати об'єкти перспективно у тримірному ракурсі. Між зображенням яблука на аркуші паперу й сприйняттям яблука існує суттєва відмінність, закорінена у специфіці багатшарового формування образу об'єкта. На відміну від фантазування про яблука, його ПС має передбачати послідовність накладення актів відчуття, творення образу й концептуалізації [Ibid. 422-423]. Зважаючи на рівневе продукування яблука, у досвіді ми маємо справу з подвійним характером об'єкта, одночасно реально-фізичного й виображеного; себто послуговуємося поняттям яблука разом з образами його якісних аспектів (м'якості, соковитості, білизни, червоності). Тому коли я переконаний, що об'єкт, який лежить переді мною на столі, є *яблуком*, я користаюся сумірними уявленнями (а) «що яблуко переді мною на столі» та (б) «яблуко має такі й такі ознаки», де (а) є базовим переконанням, а (б) – тловим очікуванням. Схоже пояснення можна віднайти також у психологічній концепції гештальту. Як наслідок, продуктивне виображення постачає нас комплексними образними моделями, що заміщують собою матеріальні субстрати відчуттів.

Проте сила виображення здійснює образотворення (imaging) лише на підставі правил, згідно з якими «яблуко» чи «кленовий листок» стають об'єктами свідомості у процесі схематизації понять *яблуко* чи *кленовий листок*. Схема є складною перспективізацією поняття й залежить від місця у просторо-часовій локалізації предмета щодо сприймача, а синтез сприйняття пов'язує послідовність застосування поняття яблука, схеми цього поняття та образної моделі поняття в акті споглядання *яблука*. Згідно з KpV B 236 [Kant 1974: 228], цей акт виглядатиме так:

- (1) «Кленовий листок» (родове поняття як невизначена дескрипція, що вказує на клас листків),
- (2) «Цей кленовий листок» (схема, видобута з поняття, класифікує ознаки індивіда даного класу через ужиток демонстративних фраз),
- (3) Образ (визначена дескрипція провадить номінацію цього кленового листка, відмінного від решти листків роду, «перший підібраний мною цієї осені кленовий листок»).

Принцип *taking implies tokening* (схоплення означає маркування) вимагає, щоб усі перцептивні схоплення були трансформовані у відповідні типи речень попри те, що можливі випадки неінтенційних схоплень. Так, коли я бачу в небі парову смугу від літака, який вже зник з поля зору, я сприймаю відсутній об'єкт, однак це не перешкоджає мені судити про нього як про існуючий:

Онде літак залишив по собі слід
([цей-такий] «залишив по собі слід» [ось там]).

34. Резонуючи думці Канта про те, що наші чуття лімітують сферу можливого застосування понять до предметів досвіду, ПС «маркують найнижчу межу концептуального порядку... [i] є концептуальним продуктом процесу, що починається від того, як суб'єкт зазнає сприйняттевого впливу від зовнішнього предмета» [Naag 2012: 117]. Крім того, вказівка Канта на те, що формальні споглядання визначають суб'єктивні умови досвіду, резонує із Селарсовим баченням природи ПС. За допомогою образних моделей, які продукуються в результаті діяльності виображення або «образотворення» (англ. *imaging*), ми отримуємо разом з перцепційованим також і певне переконання щодо нього (*believing-about*), себто визначену дескрипцію предмета. З цього випливає, що образна модель, щоб робити сприйняте чітким, має якимось чином домислювати перцептивний зміст згідно з правилами виведення, себто належати сфері мислення. З іншого боку, сприймання необхідно відбувається в темпоральній послідовності актів-схоплень об'єкта, основою єдності яких теж повинно бути невідчуттєве правило. Образна модель емпірично квантифікує явище, насичує якісними ознаками. Тим самим, функціонуючи як форми виображення, ПС діють як схеми понять.

35. Зауважмо, що хоча категорії неможливо унаочнити, для упорядкування уявлень вони мають задавати відповідність між образною моделлю та чуттєвим розмаїттям. Так, поняття причиновості (або можливості) не можна зобразити наочно, хоча образи причиновості (чергування грому й блискавки) дають нам враження дії причини в природі (припустімо, що подібний образ виникає в людини, яка, виконавши низку операцій, витягує з банкомату готівку за умови, що в ньому є відповідні купюри). Зі сказаного Селарс робить сміливий висновок про категорійну природу споглядань, висновок, який, щоби не породити кривотлумачення, має бути наведений повністю:

«51. Кант підкреслює відмінність між спогляданнями, з одного боку, та відчуттями й образами, з другого. Він підкреслює, що саме споглядання, а не відчуття й образи, містять категорійну форму. Коли Кант каже про *синтез* у зв'язку зі сприйняттям, він має на увазі дві речі:

- (1) конструювання образних моделей;
- (2) формування споглядальних уявлень (складних демонстративів).

Також тут має місце синтез, який є формуванням експліцитного судження такого типу

- (3) (Ця кубічна субстанція) є шматом льоду.

52. Позаяк споглядання *мають* категорійну форму, то ми можемо знайти категорійну форму в них. У цьому сенсі можемо дійти категорійних понять шляхом абстрагування з досвіду, але лише тому, що досвід містить *споглядання*, які мають категорійну форму» [Sellars 2002b: 429].

36. Аргумент Селарса ґрунтується на тому, що категорії є логічно-синтаксичними формами судження, але позаяк їм бракує емпіричного змісту, споглядання є способами їх схематизації на основі перспективних образних моделей. Отже, образотворення є функцією категорій в спогляданнях. Або інакше: продуктивне виображення робить спогляданням функціональним типом категорій. Саме тому ми можемо абстрагувати чисті поняття з досвіду, у який самі їх і вклали. Вкладеність категорій у сприйняття дозволяє виображенню формувати образи предметів водночас аспектуально і не хаотично.

37. Селарс певен, що локалізація чуттєвого розмаїття та вирізнення в ньому фізичного об'єкта нагадують психологічний феномен *синестезії*. У цьому разі перед концептуалістом, здається, постає загроза класичної метафори дзеркала. Проте, зважаючи на Селарсове підпорядкування теорії зображення інтенсійній семантиці, на мою думку, тут найліпше пасує метафора криптографічного ключа. Цей ключ не дублює основний аркуш, на який його накладають і не спотворює порядок літер, не репрезентує буквальний зміст автентичного тексту, а передає сам лише сенс повідомлення. Як до ролі криптоключа входить «бути трафаретом», так до справи ПС належить визначати статус існування свого об'єкта. Щоби зрозуміти сенс цього порівняння Селарс пропонує уявити, що сприймача немає, а концептуалізація все ж відбувається. З тези Селарса про категорійність споглядань випливає його висновок про формування Кантом таблиці категорій на основі розрізнення споглядань і образних моделей [Sellars 2002b: 430]. І хоча ця думка потребує щонайменше додаткового обґрунтування та історико-філософської експлікації, вона покладає важливу відмінність між онтологічними й граматичними формами пізнання.

38. З постулату про те, що підведення споглядань під поняття в цьому контексті слід розглядати як інтенційне перетворення екстенсіоналів на інтенсіонали, ми доходимо висновку, що концептуалізація через образні моделі є інтерпретацією чуттєвих даних у спільних для чуттєвості й розсуду термінах. Конструювання споглядань є, отже, розгорнутим варіантом доктрини подвійної афектації.

Правомірною є заувага учня Селарса Джея Розенберга про філософську стратегію свого наставника як про «витончене кантіанство, пом'якшене прозріннями природно американського, зокрема пірсіанського, прагматизму» [Rosenberg 2007: 152]. Але чи долає ця амальгама ті проблеми, які Селарс виявляє в трансцендентальному ідеалізмі як когерентній теорії пізнання? Попри ризиковану інтерпретацію ним концептуального характеру споглядань, така модель вироблення знання досягає принаймні трьох вагомих результатів. По-перше, вона усуває диспропорцію між чуттєвістю й раціональністю на користь їх відпочаткової єдності в упорядкованій поняттєвій системі наших знань. По-друге, надає можливість прочитати Кантову «Критику чистого розуму» з позицій інференційної семантики, не створюючи при цьому перешкод для включення Кантового словника до актуальних дискусій в епістемології. Прикладом цього є відтворення Селарсом метафізичної концепції подвійної афектації суб'єкта. Нарешті, семантичний голізм як метатеорія натуралістичного тлумачення досвіду зберігає невразливість кантівської диференціації ноуменального й феноменального.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Кант, І. (2005). Прологмени до кожної майбутньої метафізики, яка може постати як наука. (В. Терлецький, Ред. & Перекл.). К.: ППС-2002.
- Циба, В. (2015). Епістемологічний словник Селарса. *Sententiae*, 33, 41-50.
- Allison, H. E. (1983). *Kant's Transcendental Idealism. An Interpretation and Defense*. New Haven: Yale UP.
- Chisholm, R., & Sellars, W. (1957). *Intentionality and the Mental: Chisholm-Sellars Correspondence on Intentionality*. In H. Feigl, M. Scriven, & G. Maxwell (Eds.), *Minnesota Studies in the Philosophy of Science* (Vol. II, pp. 521-539). Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Haag, J. (2012). Some Kantian Themes in Wilfrid Sellars's Philosophy. *Paradigmi. Rivista di Critica Filosofica*, 30(1), 111-126.
- Kant, I. (1974). *Kritik der reinen Vernunft*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- McDowell, J. (2009). *Having the World in View. Essays on Kant, Hegel and Sellars*. Cambridge, Mass.; London: Harvard UP.
- Rosenberg, J. F. (2007). *Wilfrid Sellars: Fusing the Images*. Oxford: Oxford UP.
- Sellars, W. (1963). *Science, Perception and Reality*. Atascadero: Ridgeview Publishing.
- Sellars, W. (1968). *Science and Metaphysics. Variations on Kantian Themes*. London: Routledge; New York: Humanities Press.
- Sellars, W. (1997). *Empiricism and the Philosophy of Mind*. (R. B. Brandom, Ed.). Cambridge, Mass.: Harvard UP.
- Sellars, W. (2002a). *Kant and pre-Kantian themes* (P. Amaral, Ed.). Atascadero: Ridgeview Pub.
- Sellars, W. (2002b). The Role of the Imagination in Kant's Theory of Experience. In J. F. Sicha, (Ed.), *Kant's Transcendental Metaphysics: Sellars' Cassirer Lecture Notes and Other Essays*. Atascadero: Ridgeview Pub.
- Stephenson, A. (2015). Kant on the Object-Dependence of Intuition and Hallucination. *The Philosophical Quarterly*, 65(260), 486-508.
- Tolley, C. (2013). The Non-Conceptuality of the Content of Intuitions: A New Approach. *Kantian Review*, 18(1), 107-136.
- Vossenkuhl, W. (1989). Understanding Individuals. In E. Shaper, & W. Vossenkuhl (Ed.), *Reading Kant. New Perspectives on Transcendental Arguments and Critical Philosophy*. Oxford, & New York: Blackwell.
- Willaschek, M. (2015). The Sensibility of Human Intuition. Kant's Causal Condition on Accounts of Representation. In R. Enskat (Hrsg.), *Kants Theorie der Erfahrung*. Berlin, & Boston: De Gruyter.
- Wittgenstein, L. (1953). *Philosophische Untersuchungen: Philosophical Investigations*. (G. E. M. Anscombe, Trans.). Oxford: Blackwell; New York: Kelley.

Одержано 18.12.2015

REFERENCES

- Allison, H. E. (1983). *Kant's Transcendental Idealism. An Interpretation and Defense*. New Haven: Yale UP.
- Chisholm, R., & Sellars, W. (1957). *Intentionality and the Mental: Chisholm-Sellars Correspondence on Intentionality*. In H. Feigl, M. Scriven, & G. Maxwell (Eds.), *Minnesota Studies in the Philosophy of Science* (Vol. II, pp. 521-539). Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Haag, J. (2012). Some Kantian Themes in Wilfrid Sellars's Philosophy. *Paradigmi. Rivista di Critica Filosofica*, 30(1), 111-126.
- Kant, I. (1974). *Kritik der reinen Vernunft*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Kant, I. (2005). *Prolegomena to Any Future Metaphysics*. (V. Terletsy, Ed. & Trans.). [in Ukrainian]. Kiev: PPS-2002.
- McDowell, J. (2009). *Having the World in View. Essays on Kant, Hegel and Sellars*. Cambridge, Mass.; London: Harvard UP.
- Rosenberg, J. F. (2007). *Wilfrid Sellars: Fusing the Images*. Oxford: Oxford UP.

- Sellars, W. (1963). *Science, Perception and Reality*. Atascadero: Ridgeview Publishing.
- Sellars, W. (1968). *Science and Metaphysics. Variations on Kantian Themes*. London: Routledge; New York: Humanities Press.
- Sellars, W. (1997). *Empiricism and the Philosophy of Mind*. (R. B. Brandom, Ed.). Cambridge, Mass.: Harvard UP.
- Sellars, W. (2002a). *Kant and pre-Kantian themes* (P. Amaral, Ed.). Atascadero: Ridgeview Pub.
- Sellars, W. (2002b). The Role of the Imagination in Kant's Theory of Experience. In J. F. Sicha, (Ed.), *Kant's Transcendental Metaphysics: Sellars' Cassirer Lecture Notes and Other Essays*. Atascadero: Ridgeview Pub.
- Stephenson, A. (2015). Kant on the Object-Dependence of Intuition and Hallucination. *The Philosophical Quarterly*, 65(260), 486-508.
- Tolley, C. (2013). The Non-Conceptuality of the Content of Intuitions: A New Approach. *Kantian Review*, 18(1), 107-136.
- Tsyba, V. (2015). Sellars' Epistemological Lexicon. [In Ukrainian]. *Sententiae*, 33, 41-50.
- Vossenkuhl, W. (1989). Understanding Individuals. In E. Shaper, & W. Vossenkuhl (Ed.), *Reading Kant. New Perspectives on Transcendental Arguments and Critical Philosophy*. Oxford, & New York: Blackwell.
- Willaschek, M. (2015). The Sensibility of Human Intuition. Kant's Causal Condition on Accounts of Representation. In R. Enskat (Hrsg.), *Kants Theorie der Erfahrung*. Berlin, & Boston: De Gruyter.
- Wittgenstein, L. (1953). *Philosophische Untersuchungen: Philosophical Investigations*. (G. E. M. Anscombe, Trans.). Oxford: Blackwell; New York: Kelley.

Received 18.12.2015

Vyacheslav Tsyba

Conceptuality of the Intuition: Sellars completes Kant's Epistemology

The article deals with Wilfrid Sellars' interpretation of Kant's concept of intuition. The author demonstrates that Sellars' two-aspect view follows both basic Kantian distinction between the noumenal and the phenomenal, and his division of the cognitive capacities. Meanwhile, on the ground of unifying intensional semantics and productive imagination, Sellars completes Kantian model of cognition by eliminating the sharp opposition between passive sensibility and active reason. Thus Sellars makes the mechanism of transcendental logic unified in the context of modal logic. The author argues that such approach would be successful if guided by a principal rejection of the idea of pure synthesis as well as the hard version of apriorism. In general, the conceptualistic-and-categorical treatment of intuition helps to (a) overcome contradictory predicates problem, (b) bring together Critical philosophy and Scientific Realism. Also, using the Kantian doctrine of double affection, it (c) makes possible to describe the theory of meaning as a part of the theory of truth.

Vyacheslav Tsyba, PhD, Lecturer of Department of History and Law Sciences at Nizhyn Gogol State University.

В'ячеслав Циба, к. філос. н., викладач історико-юридичного факультету Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя.

Вячеслав Циба, к. филос. н., преподаватель историко-юридического факультета Нежинского государственного университета имени Николая Гоголя.

e-mail: stemeon@gmail.com
